

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"
חולמ סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה החשובה הודפת צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"א שבט תש"פ

מסכת ברכות מ"ד - נ' פאה ו', ו' - ז', ב'

גליון מס' 1082

השבוע בגליון

- ברכת המזון על האכילה או על השביעה
- נער בר מצווה יברך פעמיים ברכת המזון על אותה ארוחה
- אונן שנותר שבע לאחר הקבורה
- "צור משלו אכלנו" - מקורו, מנהגיו וכוונותיו
- השערה - צור משלו חובר על ידי תנא

- "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" - זו תקוותנו הנעלה?
- האוכל פירות ארץ ישראל מושפע מקדושתם
- מעלת קדושתו הנשגבת של משה רבינו ע"ה
- מדוע הכל לחושים את ברכת 'גאל ישראל'?
- ה'אמן' מפסיק בין גאולה לתפילה
- חשש לכבוד הברכה

דבר העורך

לרוץ אל הנהר

תלמיד חכם המשמש כר"מ ביישיבה, ניגש אלי לפני זמן-מה ובאמתחתו הספר "להיות יהודי", ואמר: יש כאן סיפור מדהים שיכול לרגש יהודים רבים מאד. ספר זה פורש באופן מרתק את תולדות חייו של הרב יצחק זילבר זצ"ל, אשר נולד ברוסיה הקמוניסטית, וכנגד כל הסיכויים הצליחו הוריו לחנכו לתורה וליראת שמים, במסירות נפש אמיתית.

זמן-מה לאחר נישואיו נערך חיפוש בביתו של הרב זילבר והשוטרים העלו בידם ממצא מפליל. השלטון כפה על כל אזרח 'להלוות' למדינה משכורת חדשית בכל שנה, תמורתה קיבל האזרח אגרת-חוב השונה בפרט זניח מאגרות חוב רגילות - באגרות החוב לא צויין תאריך פירעון... כפיצויי מידי פעם נערכו הגרלות על פרס כספי בין בעלי אגרות החוב, ועובדה זו שימשה בסיס לשוק שחור שהתפתח באגרות החוב, שכן הכל ידעו כי קלושים הסיכויים שהמדינה תחזיר את החוב, ומעטים הסיכויים לזכות בהגרלה. רבים העדיפו, איפוא, למכור את אגרות החוב שברשותם תמורת סכום זעום. הקונים היו סוחרים שצברו אגרות חוב רבות והעלו את סיכוייהם לזכות בהגרלה. מובן מאליו כי המסחר באגרות חוב היה אסור מכל וכל, וכך פנה אל הרב זילבר ידידו וביקש להחביא בביתו אגרות חוב שהוא סוחר בהן, כי הוא חושש שהמשטרה תעלה על עקבותיו, אך בביתו של הרב זילבר לא יעלו על דעתם לחפש.

סופו של דבר הם העלו על דעתם לחפש, המטמון נחשף והרב זילבר נשלח למחנה עבודה למשך שנתיים. מייד בהגיעו אל המחנה בירר הרב זילבר איזו עבודה

דף מד/א והעלנו לתוכה ושמחנו בה

"ונאכל מפריה ונשבע מטובה" - זו תקוותנו הנעלה?

גמרתנו מצטטת את נוסח ברכת "מעין שלש" הנאמרת לאחר אכילת מזונות ולאחר שתיית יין: "העלנו לתוכה... כי אתה ה' טוב ומטיב...". מנוסח זה נעדר המשפט הנוסף המשולב בנוסח הכתוב בסידורי התפילה שלפי מנהג אשכנז: "העלנו לתוכה ושמחנו בבניינה, ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברך עליה בקדושה ובטהרה, כי אתה ה' טוב ומטיב...".

אמירת משפט זה נתונה במחלוקת רבתי בין רבותינו הראשונים. הטור (או"ח סי' ר"ח) מביא בשם הסמ"ג: "ואין לאמרו, שאין לחמוד את הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים המצוות התלויות בה". הפוסקים נזקקו לדברי הסמ"ג, והעלו מספר אפשרויות לבאר, מדוע באמת אומרים "ונאכל מפריה ונשבע מטובה".

האוכל פירות ארץ ישראל מושפע מקדושתם: הב"ח (שם) כותב, כי אינו מבין את תמיהתו של הסמ"ג, ודאי הוא שאנו מתאווים לפירות ארץ ישראל, שקדושה המושפעת מלמעלה שורה עליהם, והאוכלים מן הפירות מושפעים מן הקדושה.

מעלת קדושתו הנשגבת של משה רבינו ע"ה: בעל "אליה רבה" (שם סעי' ט' ס"ק ט"ז) דן בסברתו של הב"ח והוא תמה עליו מגמרא מפורשת. בגמרא (סוטה יד/א) נאמר, שמשוה רבינו נתאוה להכנס לארץ ישראל כדי לקיים את מצוותיה ולא מפני כל סיבה אחרת: "וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך?". הרי לנו, כי אין מעלה בפירות ארץ ישראל. ברם, הוא מיישב, כי אפשר לפרש שמשוה רבינו ע"ה בלבד, שהשכינה היתה עמו תדיר, הוא זה אשר לא נזקק לתוספת קדושה זו, אך מובן מאליו, כי ראוי לכל יהודי להתפלל ולבקש "ונאכל מפריה ונשבע מטובה". אף דיוק בגמרא הוא מוצא ליישוב זה, שלשון הגמרא הוא "וכי לאכול מפריה הוא צריך"...

מקור מעניין לדברים אלו, אפשר למצוא בפסוק (ירמיהו ב/ז): "ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכול פריה וטובה, ותבואו ותטמאו את ארצו". כלומר, תחת שיתקדשו מכח הארץ, טמאוה ("משנת יעקב" ברכות פ"ג הלכה י"ג).

ואילו הגרי"ז מבריסק זצ"ל, פירש את הדברים באופן שונה לחלוטין.

'בקדושה ובטהרה': מדוע בברכת מעין שלש בלבד? שאול נשאל הגרי"ז מבריסק זצ"ל, מדוע לא נמצא נוסח שכזה בברכות אחרות? רק בברכת מעין שלש אנו אומרים, "ונברך עליה בקדושה ובטהרה"!

צעילוי נשמת

הר"ר **שמעון פלס** ז"ל
ב"ר אליהו ז"ל
נלב"ע כ"א בשבט תשס"ח
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **ישעיהו בורשטיין** ז"ל
ב"ר דוד משה ופלה פייגא ז"ל
נלב"ע כ"ט שבט תשע"ו
והבחור **מתן דוד** ז"ל
בן אורית ובנימין צבי שבלחט"א
נלב"ע כ"א שבט תשע"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **שרה סיבוני** ע"ה
בת אסתר ע"ה
נלב"ע כ' בשבט תשס"ה
תנצב"ה
הונצחה ע"י בנה ידידנו
הר"ר **שמעון סיבוני** ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת

א"מ הר"ר **אברהם נח ליפסקר** ז"ל ב"ר יצחק מאיר יהודה הלוי ז"ל נלב"ע ו' באדר תשנ"ח
א"מ מרת **שרה ליפסקר** ע"ה ב"ר חיים יוסף זלובסקי ז"ל נלב"ע כ"א בשבט תשנ"ט
תנצב"ה

לאכול מפריה - פירות מעשר שני ונטע רבעי: אף הוא ענה בשאלה, הרי הברכה עוסקת בירושלים עיר הקודש, "ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו, והעלנו לתוכה, ונאכל מפריה...". וכי ירושלים מניבה פירות, הן אין "עושים בה גנות ופרדסות" (בבא קמא דף פב/ב)?! על כרחנו, כוונת הברכה היא לפירות מעשר שני ופירות נטע רבעי, שאינם נאכלים אלא בירושלים, ולפיכך הם נקראים "פריה" של העיר, שנאכלים בשטחה בלבד. בקשתנו, היא, איפוא, כי נזכה לעלות לירושלים הבנויה, ונאכל מפירות אלו, מעשר שני ונטע רבעי, והכל יהא בקדושה ובטהרה. "בקדושה" היינו: בתוך חומת ירושלים המקודשת, ו"בטהרה" היינו: ללא חשש טומאה, שאין לאכול מעשר שני ונטע רבעי בטומאה ("משמר הלויים", ברכות, ס"י מ"ד, ופרק השנה פרק ז').

יש להעיר, כי ביאור זה יפה לנוסח בני אשכנז בלבד, שכן, בנוסח בני עדות המזרח נעדרות המילים "ונאכל מפריה ונשבוע מטובה", ולפיכך, אי אפשר לפרש שהמילים "בקדושה ובטהרה" מתייחסות לפירות מעשר שני.

דף מה/ב/אמן אחר ברכותיו

מדוע הכל לוחשים את ברכת 'גאל ישראל'?

גמרתנו עוסקת בענייני אמן אחר ברכות ואומרת, כי אין לאדם לענות אמן אחר ברכות עצמו, מלבד לאחר ברכת 'בונה ירושלים' שבברכת המזון, שהיא הברכה האחרונה מן הברכות של ברכת המזון מן התורה, ואמירת האמן היא מעין חתימה של ברכות אלו. רש"י (ד"ה הא) מוסיף, כי גם בברכות אחרות המהוות חתימה של סדרת ברכות, כגון, ברכת 'השכיבנו' שבתפילת ערבית, כל מתפלל עונה אמן אחר ברכת עצמו, וכן מנהג בני עדות המזרח (כן פסקו הרמב"ם והרי"ף, והשולחן ערוך או"ח סי' רט"ו סעי' א'). ברם, יש מן הראשונים שכתבו, כי דווקא בברכת המזון נוהגים כן, כדי לחלק בין שלש הברכות הראשונות של ברכת המזון, שהן מן התורה, לברכה הרביעית, שהיא מדרבנן, וכן מנהג בני אשכנז (עיי' רמ"א שם).

סוגייה זו מובילה אותנו לנידון "גאל ישראל".

ה'אמן' מפסיק בין גאולה לתפילה: כידוע, אין להפסיק בין גאולה לתפילה, בין ברכת גאל ישראל, לבין תפילת העמידה הסמוכה לה (לעיל ט/ב/טו"ש"ע או"ח סי' ס"ו סעי' ח' וסי' קי"א סעי' א'). נוצרה, איפוא, שאלה חמורה: האם וכיצד אפשר לענות אמן על ברכת 'גאל ישראל' של החזן, האם אין בכך הפסקה בין גאולה לתפילה. בדבר זה נחלקו הפוסקים.

יש אומרים כי לא זו בלבד שיש לענות אמן אחר ברכת החזן, אלא שכל מתפלל יענה אמן אחר ברכת עצמו, מאחר שברכת 'גאל ישראל' חותמת את סדרת ברכות קריאת שמע, ואין בכך משום הפסק בין גאולה לתפילה, שכן, אמן זה הוא חלק מסדר התפילה (רש"י שם, רא"ש סי' י' בשם ר"ח ועוד, טור סי' ס"ו). יש חולקים, שהיחיד לא יענה אמן אחר ברכת 'גאל ישראל' של עצמו, משום שהיא הברכה היחידה אחרי קריאת שמע, ואינה נחשבת כמסיימת סדרה של ברכות ("בית יוסף" שם), אך עונים אמן אחר ברכת שליח הציבור (רמ"א "שולחן ערוך" שם סעי' ז'). ויש חולקים וסוברים, שאין לענות אמן הן אחר ברכת עצמו והן אחר ברכת שליח הציבור, שהפסק הוא בין גאולה לתפילה ("בית יוסף" שם עפ"י הוזהר, וב"שולחן ערוך" שם).

גאל ישראל בלחש: בקהילות שונות, נוהגים לסיים בלחש את ברכת 'גאל ישראל'. היו שנהגו ללחוש את המילים 'גאל ישראל' בלבד, והיו שלחשו את כל הברכה, ואף מ"צור ישראל" (ראה "חתן סופר" בעבודת היום שער התפילה סוף סי' י', "דרכי חיים ושלום" סדר התפילה אות קמ"ד, "אשל אברהם" בוטשאש, סי' ס"ו). מנהג זה בא לפתור את השאלה הסבוכה, בדבר ענייני אמן על ברכת גאל ישראל. הש"ץ יאמר את ברכתו בלחש, אין על מה לענות אמן, והבעיה נפתרת מאליה (ועיי' "משנה ברורה" שם ס"ק ל"ה בעצה שכתב שם).

חשש לכבוד הברכה: במנהג זה דנו רבות פוסקי זמנינו. הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל כותב (קובץ "מבית לוי" ח"ו עמ' כ"ד), כי הפותח את הברכה בקול רם ומסיימה בלחש, פוגם בכבודה. יש שחששו לכך שהש"ץ נראה כאומר שם שמים לבטלה, משום שהשומעים יטעו שהוא אינו מסיים את הברכה, ונמצא שם שמים נישא לבטלה על שפתותיו. אך הגר"ח קנייבסקי שליט"א דחה טענה זו, בכך שהמנהג ידוע לכל, ואין חשש שמאן-דהוא יטעה ששליח הציבור אינו מסיים את הברכה בלחש ("עיוני הלכות" עמ' רפ"ג).

בספר "תשובות והנהגות" (ח"א סי' ק"ה) העיר על מנהג זה, כי בכך נחסכת ענייני אמן מן המתפללים המאחרים, שיכולים לענות אמן בלא חשש הפסקה בין גאולה לתפילה.

מדוע אין עונים אמן על ברכת 'גאל ישראל' בלחש: הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל טוען ("בית ברוך" כלל כ' אות נ"ו), כי מנהג זה אינו פותר מאומה, שכן, היודע כי חבירו מברך, עונה אמן גם אם אינו שומע אותו, ומשכך, מה הועילו חכמים בתקנתם? הרי המתפללים יודעים כי החזן מסיים ברגע זה את ברכת 'גאל ישראל', ועליהם לענות אמן. הגר"ח קנייבסקי שליט"א השיב, כי המתפללים אינם יכולים לדעת מתי הש"ץ סיים "גאל ישראל", שמא בירך בכוונה עצומה ובאיטיות, שהרי כל מטרת המנהג היא שלא יזדקקו לענות אמן אחר ברכתו (שם).

מנהג ליטא: ראוי לציין, כי הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל העיד ("עיוני הלכות" עמ' רפ"א), כי כפי הידוע לו מנהג בתי הכנסת בליטא, ושיבוות רבות, חסידים כמתנגדים, היה לסיים את ברכת 'גאל ישראל' בלחש.

הוא יכול לקבל על עצמו שאינה כרוכה בחילול שבת. יהודי בשם לוצקי ייעץ לו למצוא עבודה שאינה תלוייה באנשים אחרים, וכך יוכל להספיק בששת ימי המעשה גם את העבודה שהיה אמור לעשות בשבת. העבודה העצמאית היחידה היתה הובלת מים אל המחנה, שלא היתה בו תשתית מים מסודרת. המים היו אמורים להספיק לכל האסירים ולשומריהם. היתה זו עבודה מפורכת המיועדת לחמשה גברים, אך לוצקי יעץ: אם תעשה עבודה זו לבד, תצליח אין שהוא להתחמק מעבודה בשבת.

כאשר שאל אותו 'קולקה' הממונה, במה הוא רוצה לעבוד, השיב מיד: להביא מים.

קולקה 'גבה' את שכרו תמורת הסכמתו, ובמשך שנתיים ימים היה הרב זילבר לשואב המים של מחנה העבודה, כאשר הוא מתאמץ לבצע בששה ימים מלאכה שאמורים למלא חמשה גברים במשך שבעה ימים.

השבת נשמרה, ב"ה, ברם היתה זו אליה וקוץ בה, כפי שתואר בתמימות הרב זילבר: נאמר ברמב"ם (הלכות תלמוד תורה א', ח'): "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל ייסורים, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: 'והגית בו יומם ולילה', ועד אימתי? - כל ימי חיך". חיפשותי זמן לתלמוד תורה, אך איה אמצאהו? מחמש וחצי בבוקר ועד שבע וחצי בערב הייתי נושא ללא הרף דליי מים מהנהר למחנה. לצריך הייתי מגיע תשוש לגמרי, ומתי אלמד?

ובכן, נמצא הפתרון. שבע פעמים ביום היה עליו ללכת אל הברא לשאוב מים. כל צד - שעה הליכה! בכל יום הוא צעד, איפוא, ארבע עשרה שעות! ומה עם לימוד התורה? פשוט ביותר, במקום ללכת הוא התחיל לרוץ! דרך של שעה התקצרה לארבעים וחמש דקות. אוצר של זמן נחשף בפניו. לאחר שלשת רבעי שעת ריצה עם הדללים, ניצל הרב זילבר את חמש עשרה הדקות הפנויות ללימוד תורה, ושוב רץ.

"עבדתי בכל יום כארבע עשרה שעות, ומתוכן התאפשר לי ללמוד כשלוש עד שלוש שעות וחצי. אפילו כיום קשה לי למצוא זמן רב כל כך ללימוד! כך למדתי על פה משניות ראש השנה, יומא וגם אחרות. אפשר לבחון אותי - לפתוח בכל מקום בספר ואוכל לצטט... זה נשאר לי כנכס מהכלא. עוד למדתי שם את מסכת קינים. מחוץ לכלא למדתי מסכת זו אך לא הצלחתי לרדת לעמקה, ואילו בכלא - הצלחתי."

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. סקפ: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף מו"ב אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזהמות.

היכן נאמר שאין מכבדים בדגים?

מספרים, שפעם הוגשו דגים בשולחן אליו היסב גאון צעיר, אשר נטל תחילה מן הדגים ואכל.

- דרך ארץ, גערו בו, יש גדולים ממך.

- אולם, השיב מיניה וביה, נאמר שאין מכבדים בדגים!

דף מח/א עד שיאכל כזית דגן

גר צדק שסיים ארוחה דשנה זמן קצר לפני גירותו, יברך ברכת המזון?

מעשה בנכרי שהחליט להתגייר. כעבור זמן רב, לאחר שהוא עבר את כל הנחוץ מבחינת ההלכה, התייצב הלה והתגייר כדת וכדין. דקה לאחר מכן התעוררה שאלה מעניינת מאד. התברר כי גר הצדק הטרי אכל סעודה דשנה זמן קצר לפני שהתגייר. האם עליו לברך כעת ברכת המזון, או שמא הואיל ובשעה שאכל הוא לא היה יהודי, הוא אינו צריך ואף אינו רשאי לברך ברכת המזון.

ברכת המזון על האכילה או על השביעה: שאלה זו מורכבת מהתחבטות בין שני צדדים, לגבי מהות החיוב בברכת המזון, כפי שמסביר ה"חזון איש" זצ"ל (או"ח סי' כ"ח ס"ק ד'). אדם הסועד את לבו אינו יכול לברך לאחר שהמזון מתעכל במעיו (עיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' קפ"ד סעי' ה'), וכעבור זמן זה פגה אפשרות הברכה. מדוע? שתי תשובות בדבר: יתכן, כי לאחר מכן הברכה כבר אינה נסמכת אל פעולת האכילה שהתבצעה זמן רב כל כך לפני כן. יתכן גם, כי ברכת המזון אינה על פעולת האכילה, אלא על התוצאה, הלא היא שביעת המעיים, וממילא, רק כל עוד שהסועד שבע עליו לברך את בוראו שסיפק לו מזון ממנו הוא שבע בעת שהוא מברך.

נשוב לגר הצדק. אם ברכת המזון היא על פעולת האכילה, ודאי שאינו צריך לברך, שהרי אכל בטרם הפך ליהודי. ברם, אם הברכה היא על השביעה, אין כל סיבה לכך שיימנע מן הברכה, ומיד עם התגירו יקיים מצווה מן התורה, לברך ברכת המזון.

נער בר מצווה יברך פעמיים ברכת המזון על אותה ארוחה: שאלה זהה קיימת לגבי נער בר מצווה. הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל דן (בהגהות ל"שולחן ערוך" או"ח סי' קפ"ו), לגבי נער בר מצווה אשר סעד את לבו בטרם שקעה שנתו השלש עשרה, ועם סיום סעודתו הוא בירך ברכת המזון כדבעי. זמן קצר אחר כך הוא כבר הפך ל"בר מצווה", וקיבל עליו עול תורה ומצוות. האם עליו לברך שוב על סעודתו, או שמא די בברכת המזון שבירך בעודו קטן כשהיה פטור מן המצוות. ובכן, אם חיוב ברכת המזון נסוב על השביעה שבמעיו, עליו לשוב ולברך, שכן, מעיו שבעות, והוא לא בירך עליהן אלא ברכת המזון של קטן, מדרבנן, וכעת הוא חייב בברכת המזון מדאורייתא.

אונן שנותר שבע לאחר הקבורה: חתנו של הגרע"א זצ"ל, הגר"ש בירנבוים, בעל "מעשה חושב" על שער המלך, הוסיף והראה לחותנו, כי ה"חכמת אדם" מסתפק גם כן לגבי אונן, שהוא אדם שאחד משבעת קרוביו נפטר והוא פטור מכל המצוות עד קבורת הנפטר, שאכל בעודו אונן, ושביעתו נותרה בו לאחר שהסתלק ממנו דין אונן, שיש להסתפק אם עליו לברך כעת.

ההבדל בין אונן לבין גר צדק ובר מצווה: חותנו השיב לו, כי קיים הבדל ברור בין המקרים, בין נער בר מצווה וגר צדק לבין אונן. אונן הוא אדם החייב במצוות, אלא שמחמת חיובו לעסוק בקבורת הנפטר, שהיא מצווה, הוא פטור מכל המצוות המזדמנות לו בשעה שחלה עליו חובת ההתעסקות בקבורת הנפטר. מעתה, כלום יש להשוות בין גר הצדק ונער בר המצווה לבין האונן? גר הצדק ונער בר המצווה היו פטורים מן המצוות בשעת אכילתם, ולפיכך, חיוב זה אינו מתפתח מעצמו לאחר מכן, כאשר שיימו לאכול. ברם, האונן הרי חייב במצוות כל העת, אלא שקיומן נדחה מפני מצוות הקבורה, אולם בו ברגע שמצוות הקבורה נשלמה והסתיימה, אין כל עילה לאי קיום המצוות המוטלות עליו (הגהות על ה"שולחן ערוך" שם).

הגרע"א זצ"ל, אינו מכריע את הספק, אם ברכת המזון היא על האכילה או על השביעה, אך ה"חזון איש" זצ"ל (שם) מצדד, כי ברכת המזון היא על האכילה ולא על השביעה. ממילא, גר הצדק לא יברך לאחר שהתגייר ונער בר המצווה לא ישוב ויברך עם קבלת עול תורה ומצוות. למעשה הוא נשאר בצריך עיון.

דף מח/ב משה תיקן לישראל... סדר ברהמ"ז כך היא...

"צור משלו אכלנו" - מקורו, מנהגיו וכוונותיו

אחד הפיוטים הנפוצים בבתי ישראל הוא הפיוט "צור משלו אכלנו ברכו אמוני"... שנהגו לזמרו בשבת קודש בכל תפוצות ישראל, בארצות המזרח ובארצות המערב, באירופה ובארץ ישראל, במבחר מנגינות. זמן חיבורו, כמו גם שם מחברו, אינו ידוע, אולם אין עוררין על כך כי אבותינו שוררו אותו כבר לפני שש מאות שנה, שכן, הוא מופיע בכתבי יד עתיקים מאותה תקופה. יש משערים שהוא חובר שנים הרבה לפני כן.

הבה נתבונן בתכנו של הפיוט.

חמשת הבתים המרכיבים את השיר מוכיחים, כי הוא ערוך כנגד ברכת המזון.

הפזמון "צור משלו אכלנו ברכו אמוני" - כנגד הזימון של ברכת המזון.

הבית הראשון, "'הזן את עולמו... אכלנו את לחמו...", מקביל לברכת "הזן את הכל".

הבית השני, "בשיר וקול תודה נברך לאלוקינו על ארץ חמדה טובה שהנחיל לאבותינו...", בא כנגד הברכה השנייה, "נודה לך ה' אלוקינו".

הבית השלישי, "רחם בחסדך על עמך צורנו... בן דוד עבדך יבא ויגאלנו", זהה בתכנו לברכת "רחם נא" ולברכת "בונה ירושלים".

הבית הרביעי והאחרון, "הרחמן הנקדש יתברך ויתעלה על כוס יין מלא", מתייחס לברכת היין על הכוס, שלאחר סיום ברכת המזון.

- היכן נאמר כן? תמיהו הכל.
- חז"ל אמרו, השיב בחיור, "אין מכבדים [להקדים אחר לפניו] לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזהמות, שהם כולם בראשי תיבותיהם - דג"ם..."

דף מז/ב תשעה וארון מצטרפין [לזימון], א"ל רב נחמן וארון גברא הוא, אלא אמר רב הונא תשעה נראין כעשרה מצטרפין

וארו"ן

ביאר הגר"א זצ"ל: מדוע תשעה וארון מצטרפים לעשרה? מפני שהקב"ה עמהם. נרמז הדבר בדברי רב הונא, "תשעה וארון מצטרפים": וארון נוטריקון ואחד רואה ואינו נראה... (דברי אליהו).

דף מח/ב הטוב והמטיב ביבנה תקנוה... הטוב שלא הסריחו...

הטוב והמטיב -

על קיום האומה בגלות

באותו היום שבו הרוגי ביתר נקברו, תוקנה ברכת הטוב והמטיב, על שלא הסריחו.

מדוע תקנו ברכה מיוחדת על נס פרטי?

הבאור לדבר הוא, כותב הגאון רבי מאיר שמחה מדוינסק זצ"ל, כי ברכת המזון נתקנה על בניין האומה, ירושת הארץ, ירושלים ובית המקדש. ברכה רביעית נתקנה על קיום העם, ההולך בגולה אלפיים שנה, ובכל זאת הוא בהודו ותפארתו, וכל כלי יוצר עליו לא יוצלח. אחר החורבן חשוב חשבו כי אבד הכל על עם ישראל, כי קיומו בלתי אפשרי והם עתידים "לכלות ולנודו כהצוענים בלא תפארת אדם", במיוחד כאשר ראו בביתר כי מרד בר כוכבא נכשל; אולם כאשר נוכחו לראות בעמוד מלך חסד המתיה, את הרוגי ביתר לקבורה (עיי' ירושלמי תענית), ראו באותו יום כי קיום ישראל מובטח על ידי מלכי חסד שונים, שליחי הבורא. עמדו אז ותקנו "הטוב והמטיב"!

צא ולמד
מה זו גמרא מושלמת

בשורה ללומדי הדף היומי! הגמרא המושלמת ללימוד בחשק
בהוצאת עוז והדר ומאורות הדף היומי

- רקע מיוחד שמקל על הקריאה ומונע כאבי עיניים
- מנוקד ומפוסק בדיוק ובשלמות
- הדגשות לסימון תחילת עניין בגמרא, ברש"י ובתוספות
- כולל פירוש מאורות ההלכה עם משניות זרעים וטהרות מבוזרות

ברכת גדולי ישראל

להשיג בחנויות הספרים ובטלפון: 1-800-22-55-66

השערה - צור משלו חובר על ידי תנא: כל הברכות נזכרו בפיוט זה, פרט לברכה הרביעית, ברכת "הטוב והמטיב" שלאחר ברכת "בונה ירושלים". עובדה זו הניעה את בעל "מטה יהודה" (דף יח) לשער, כי "גם אפשר שאחד מהתנאים הראשונים יסד הזמרה הזה, אשר בימיהם עדיין לא נתקן ברכת הטוב והמטיב"!

צור משלו' כברכת המזון מן התורה: נוכחנו לדעת כי הפיוט הוא מעין 'חזרה' על ברכת המזון. מעניין לציין, כי רבי אשר משרשוב זצ"ל, תלמידו של רבינו הגאון רבי חיים מוואלאזין זצ"ל, חיבר ספר הנהגות בשם "כתר ראש", על הנהגות רבו הגר"ח ובו כתב (אות צ"ד) כי רבו נמנע מאמירת פיוט "צור משלו אכלנו", ויש שהטעימו זאת בכך שהוא חשש כי על ידי אמירתו הוא ייצא ידי חובת ברכת המזון מדאורייתא, שכן, הוא כולל בתוכו את עיקר ברכת המזון מן התורה, והאומר יוצא ידי חובת ברכת המזון מן התורה, והוא חפץ לקיים את מצוות ברכת המזון כפי מטבע הברכה שחכמים תקנו (ראה בסידור "אישי ישראל" עמ' 244).

הגר"א אוזבנד זצ"ל, ראש ישיבת טלז, מרחיב בביאור הדברים.

מצוות צריכות כוונה לחומרא: נידון ידוע בתלמוד אם מצוות צריכות כוונה או אין צריכות כוונה. כלומר: המקיים מצווה בלא כוונה, היצא ידי חובת המצווה, או שעליו לכוון כי לשם מצווה הוא עושה, כדי שמעשהו יעלה לו למצווה. להלכה נפסק (עיי' "שולחן ערוך" או"ח סי' ס' סעי' ד', וברעק"א שם בשם הפמ"ג), כי מצוות צריכות כוונה לחומרא, היינו: מי שקיים מצווה בלא כוונה, יקיימה שוב, אך בלא ברכה, שמא כבר עלתה לו המצווה.

אם אמנם מצוות צריכות כוונה, לא היתה כל מניעה מאמירת הפיוט "צור משלו", שכן, הואיל והאומר אינו מתכוון לצאת ידי חובת ברכת המזון על ידי אמירתו, הוא אכן אינו יוצא ידי חובה. אולם, מאחר שנהגים כחומרות שתי השיטות, יש לחשוש שמא יצא ידי חובת ברכת המזון, ולפיכך, הגר"ח נמנע מאמירת פיוט זה (עיי' "קובץ בית אהרן וישראל" מ"ו, ועיי' גליון מ"ז עמו' קכ"ג וקל"א).

מאידך, בכל קהילות ישראל נהגו לאומרו, מאחר שלכל הדעות אין יוצאים באמירתו ידי חובת ברכת המזון מדרבנן, שכן, מפיוט זה נעדרים סממנים רבים של ברכת המזון, ראש וראשון להם היא 'ברכת' המזון, שאין בפיוט זה כל נוסח של ברכה. כמו כן, פיוט זה חסר את הזכרת הברית והזכרת התורה, מלכות בית דוד וארץ חמדה טובה ורחבה, דברים המעכבים באמירת ברכת המזון, כמבואר בסוגייתנו [ויש ראשונים שסוברים כי בדברים אלו מחוייבים מן התורה], לפיכך, האומר הרי הוא כמי שמכוון במפורש שלא לצאת ידי חובת ברכת המזון באמירתו, משום שאין כל ספק שהוא מעוניין לברך כדבעי (ראה קובץ בית אהרן וישראל מ"ט), והרי הכל מודים, גם הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, כי אדם המברך ברכת המזון מתוך כוונה שלא לצאת ידי חובה, אכן אינו יוצא ידי חובה, [מלבד זאת, ניתן לדון בעיקר הטעם שהובא, כי ראוי לקיים את מצוות ברכת המזון כמטבע שטבעו חכמים, שכן, אף אם יצא ידי חובה מן התורה, לאחר מכן יברך ברכת המזון מדרבנן].

ראוי לחתום את המאמר בתגלית חשובה ביותר, המובאת בספר המנהגים "יוסף אומץ" (סי' תר"ז ותת"ט), כי פיוט זה נועד לאמירה **לאחר** ברכת המזון, כפי הרמז בפיוט עצמו "שבענו והותרנו כדבר ה'", וממילא, אמירתו אינה יוצרת כל שאלה הלכתית.

דף מח/ב שכשם שמברך על הטובה כך יברך על הרעה
ברוך השם, יותר גרוע
פעם, כשנשאל הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל לשלומו, השיב:
- **ברוך השם, גרוע יותר...**
וכי רק כשטוב 'ברוך השם'...? ("חיי המוסר").

דף מח/ב שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה
שיעור ברכת הרעה
"כשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה". לדעת רבי אליהו מוילנא, פירושו של דבר, שאדם שאיבד סלע, יודה להקב"ה כאילו מצא סלע, ואדם שאיבד שניים, יברך את ה' בדיוק כפי שהיה מברך במוצאו שניים! זו היא הכוונה לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה! ("דברי אליהו" בשם בית אבות).

דף מח/ב שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה
לא אירע לו רע...
אחד מתלמידי המגיד ממזריטש זיע"א דרש מפיו, היאך ניתן להגיע לדרגה זו, לברך על הטובה והרעה בשווה. שלחו המגיד אל תלמידו רבי זושא מאניפולי, שיבאר לו זאת.
כשהגיע אל רבי זושא, שהיה איש עני וחולה ומדוכא ביסורים, השתמם רבי זושא: תמה אני, מה ראה המגיד לשולחך אלי? מעולם לא אירע לי רע, מעולם...

צעילוי נשמת

הר"ר **ישעיה נפתלי שוורץ** ז"ל
ב"ר טוביה אליעזר ז"ל
נלב"ע כ"ו בשבט תשכ"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י בני ידידינו הר"ר טוביה אליעזר שוורץ ומשפ' שיחיו - בני ברק

צעילוי נשמת

אבי מורי **יעקב פניגשטיין** ז"ל
ב"ר אריה לייב ז"ל
כ' שבט תשע"ה
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידינו הר"ר שאול יצחק פניגשטיין ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **יחזקאל עקשטיין** ז"ל
ב"ר דוד ז"ל נלב"ע כ"ד בשבט תשס"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י משפחת הר"ר דוד אקשטיין שיחיו - בלגיה

לעילוי נשמת

מרת **רבקה זלדה פרידמן** ע"ה
ב"ר שלמה זלמן ז"ל נלב"ע כ"ג בשבט תשס"ח
תנצב"ה
הונצחה ע"י ידידה שיחיו

גומרים ש"ס
ב-5 דקות ליום,
זוכים בשפע גדול

... ובדואי בלימוד המשניות כלול כל התורה כולה"
מרבן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א
מרבן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חנים התקשר עכשיו: *3764

מאמר

משנת הדף היומי

ברכת גדולי ישראל

לעילוי נשמת
הר"ר **מנחם לוי** ז"ל
ב"ר משה ז"ל נפטר ביום הולדתו ה-פ"ו,
כ"ג בשבט תשע"א **תנצב"ה**
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **יוסף רוזינגר** ז"ל
ב"ר אברהם שמשון ז"ל נלב"ע כ"ה בשבט תשס"ב
מרת **חנה (הלן) רוזינגר** ע"ה
ב"ר אהרן ז"ל נלב"ע כ"ח בטבת תשס"ב
תנצב"ה
הונצחו ע"י נכדם הר"ר דב ריגר שיחיו